

راهبرد گفتمان مقاومت و سلفی در نظم امنیتی غرب آسیا

به قلم

رئیس‌دکتر کایان

(عضو هیات علمی دانشگاه ایت الله بروجردی)

مهرداد علاءپور

۱۳۹۸

رکلبان، رشید، ۱۳۵۳ -	سرشناسه
راهبرد گفتمان مقاومت و سلفی در نظم امنیتی غرب آسیا/ به قلم رشید رکلبان، مهرداد علمپور	عنوان و نام پدیدآور
تهران: گنجور، ۱۳۹۸.	مشخصات نشر
۲۱۷ ص.	مشخصات ظاهری
978-622-96646-2-9	شابک
قیبا	وضعیت فهرست نویسی
شیعیان - خاورمیانه - فعالیت‌های سیاسی	موضوع
Shiites-- Political activity -- Middle East	زبان
سلفیه - خاورمیانه	موضوع
Salafiyah -- Middle East	موضوع
مقاومت مدنی - جنبه‌های مذهبی - اسلام	موضوع
Government, Resistance to-- Religious aspects-- Islam	موضوع
شیعیان - ایران - تاریخ	موضوع
Shiites -- Iran -- History	موضوع
خاورمیانه - سیاست و حکومت - قرن ۲۰ م.	موضوع
Middle East-- Politics and government-- 20th century	موضوع
علمپور، مهرداد، ۱۳۷۱ -	شناسه افزوده
۲۱۷ ص.	رده بندی کنگره
۳۸۳۳	رده بندی دیویی
۶۰۷.۳۴۸	شماره کتابشناسی ملی

■ صفحه آرا: ابوالقاسم کریم تبار

■ ناشر: گنجور

■ طراح جلد: گنجور

■ سال و نوبت چاپ: ۱۳۹۸ - اول

■ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

■ مرکز بخش: ۰۹۱۸۳۷۷۵۲۳۴ - ۰۹۹۰۱۹۱۰۲۰۸

پیشا: ۵۵۰۰۰

۹-۲-۹۶۶۴۶-۶۲۲-۹۷۸: شابک

ISBN: 978-622-96646-2-9

میدان انقلاب - ابتدای کارگر جنوبی - کوچه شهدای زاندارمری - پلاک ۱۲۷

تلفن: ۰۹۱۲۰۶۱۷۲۸۳ - ۰۲۱۶۶۴۹۱۰۵۶

سایت انتشارات: www.ganjoorpub.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۳
مقدمه.....	۱۵
فصل نخست: پیش‌گامان در بیان‌های تئوریک پژوهش.....	۱۷
مقدمه.....	۱۷
۱. اهداف، ساختار و متودولوژی پژوهش.....	۲۷
۲. مفاهیم اصلی پژوهش.....	۲۷
فصل دوم: سپهر نظری پژوهش: مجموعه امنیتی منطقه‌ای.....	۳۳
مقدمه.....	۳۳
۱. تبیین مفهوم امنیت و ابعاد چهارگانه آن.....	۳۴
الف) امنیت سیاسی.....	۳۵
ب) امنیت اقتصادی.....	۳۶
ج) امنیت نظامی.....	۳۶
د) امنیت اجتماعی.....	۳۷
۲. انواع نگرش‌های معطوف به مفاهیم مرتبط با مقوله امنیت.....	۳۸
الف) نگرش سنتی به مقوله امنیت.....	۳۸
ب) نگرش مدرن به مقوله امنیت.....	۳۹
ج) نگرش پسامدرن به مقوله امنیت.....	۳۹

۳. مفروضه‌های تئوریک مکتب کپنهاگ در بررسی مفهوم امنیت ۴۲
- الف) امنیت جامعه ای ۴۴
- ب) امنیتی کردن و غیر امنیتی کردن ۴۵
- ج) مفهوم منطقه و مؤلفه‌های اصلی حاکم بر تئوری امنیتی منطقه‌ای ۴۶
۱. وابستگی متقابل منطقه‌ای ۴۷
۲. وجود الگوهای دوستی یا دشمنی ۴۷
۳. مجاورت ۴۸
۴. وجود حداقل دو بازیگر مؤثر ۴۸
۸. استقلال نسبی ۴۸
۴. توانایی مکتب کپنهاگ در تحلیل ابعاد گوناگون نظم امنیتی حاکم بر حوزه راهبردی غرب آسیا ۴۹
- الف) مکتب کپنهاگ و تحلیل نظم سنتی حاکم بر حوزه غرب آسیا ۵۱
- ب) مکتب کپنهاگ و تحلیل نظم هژمونیک حاکم بر حوزه غرب آسیا ۵۲
- ج) مکتب کپنهاگ و تحلیل نظم مشارکتی حاکم بر حوزه غرب آسیا ۵۳
- د) مکتب کپنهاگ و تحلیل نظم رقابتی حاکم بر حوزه غرب آسیا ۵۴
- جمع‌بندی فصل ۵۶
- فصل سوم: گفتمان مقاومت و تأثیرات آن بر نظم سنتی حوزه غرب آسیا ۵۹**
- مقدمه ۵۹
۱. آوردگاه راهبردی غرب آسیا و نظم امنیتی حاکم بر آن ۶۰
۲. جایگاه گفتمان مقاومت در ترتیبات و نظم سنتی حوزه راهبردی غرب آسیا ۶۴
- الف) انقلاب اسلامی در ایران و گفتمان مقاومت برخاسته از آن ۶۶
- ب) انقلاب اسلامی در ایران و گفتمان مقاومت ۶۷
- ج) تبیین اثرات گفتمان اسلام انقلابی بر ترتیبات سنتی غرب آسیا ۶۹

۳. گفتمان مقاومت و تحدید مداخلات سیاسی — امنیتی گفتمان سلفی -

اخوانی ۷۲

۴. تأثیر گفتمان مقاومت بر کاهش اهمیت نظم واشنگتن محور ۷۷

۵. تأثیر گفتمان مقاومت بر کاهش اهمیت نظم ریاض محور ۸۳

فصل چهارم: گفتمان مقاومت و تأثیرات آن بر نظم هژمونیک حوزه راهبردی

غرب آسیا ۸۹

مقدمه ۸۹

۱. انتخاب کپنهاگ و تبیین ترتیبات هژمونیک ۹۰

۲. آوردگاه راهبردی غرب آسیا و نظم هژمونیک حاکم بر آن ۹۴

۳. تبیین سیر تحولی نظم هژمونیک منطقه غرب آسیا و عناصر مؤثر بر

آن ۹۵

الف) وقوع انقلاب اسلامی در ایران و دگردیسی‌های هژمونیک مترتب بر

نظام منطقه غرب آسیا ۹۶

ب) عراق پساصدام و تقویت گفتمان مقاومت ۹۷

ج) جنبش‌های منطقه‌ای و بسط گفتمان مقاومت ۱۰۲

۱. حزب الله لبنان ۱۰۲

۲. حماس ۱۰۷

۳. جنبش جهاد اسلامی فلسطین ۱۰۸

جمع‌بندی فصل ۱۱۳

فصل پنجم: گفتمان مقاومت و تأثیرات آن بر نظم مشارکتی حاکم بر حوزه

راهبردی غرب آسیا ۱۱۵

مقدمه ۱۱۵

۱. افزایش عمق راهبردی جمهوری اسلامی ایران ۱۲۶

۲. شکست راهبرد بازدارندگی اسرائیل ۱۲۷
۳. کاهش احتمال حمله نظامی به ایران ۱۲۹
- جمع‌بندی فصل ۱۴۴
- فصل ششم: گفتمان مقاومت و تأثیرات آن بر نظم رقابتی حاکم بر حوزه راهبردی غرب آسیا**
- غرب آسیا ۱۴۶
- مقدمه ۱۴۶
۱. بحران‌های سیاسی — امنیتی منطقه‌ای به مثابه خط مقدم رقابت رخ نموده ۱۵۰
- الف) ایران، سوریه و تاکتیک‌های محور غربی - غربی - عبری در راستای به چالش کشیدن گفتمان مقاومت ۱۵۴
۱. سازماندهی گروه‌های تروریستی - تکفیری ۱۵۶
۲. تضعیف متحدان ایران در تهران در سطح منطقه ۱۵۸
۳. تجهیز گروهک‌های شبه‌دولتی سنی مخالف جمهوری اسلامی ایران ۱۶۰
- تضعیف منافع امنیتی منطقه‌ای ۱۶۰
- افزایش تهدیدات قومیتی داخلی ۱۶۰
- افزایش تهدیدات مرزی ۱۶۱
- ب) عراق پس‌اصدام؛ عرصه کشمکش گفتمان مقاومت و گفتمان سلفی - اخوانی ۱۶۲
۱. اهداف پیدا و پنهان گفتمان سلفی - اخوانی در کارزار عراق ۱۶۶
- بسط گفتمان اسلام سلفی - اخوانی ۱۶۶
- القای اندیشه هردوهراسی (ایران هراسی و شیعه‌هراسی) ۱۶۸
- تضعیف گفتمان و محور مقاومت ۱۶۹
- جدول ۳- تحولات عراق و تأثیر آن بر نقش و جایگاه شیعیان ۱۷۱

ج) بحران سیاسی - امنیتی یمن؛ باتلاق گفتمان سلفی - اخوانی.....	۱۷۱
۱. راهبرد و موضع تهران در قبال بحران یمن.....	۱۷۳
- اهداف اعلانی و اعمالی تهران در پرتو بحران یمن.....	۱۷۶
- حفظ امنیت و موقعیت خارجی شیعیان یمن و محور مقاومت..	۱۷۷
- بسط نفوذ ایدئولوژیکی تشیع در سطح منطقه.....	۱۷۸
۲. رویکرد ریاض به بحران یمن؛ موازنه کار موازنه طلب.....	۱۸۰
جمع بندی فصل.....	۱۸۴
نتیجه گیری - تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش.....	۱۸۵
منابع و مراجع.....	۱۹۹

پیشگفتار

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فَبَشِّرْ عِبَادَ الَّذِينَ يَمَسُّونَ الْآيَاتِ وَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ»
(سوره زمر، آیه ۱۸، ۱۷)

«اما کسانی که از پرستش بت‌ها و دیگر معبودهای طغیانگر دوری گزیده و به سوی خدا برگشته‌اند آنان را مژده باد. پس بشارت ده بندگان من، آنان که برای دستیابی به حقیقت، به سخن گوش می‌سپارند و بهترین آن را پیروی می‌کنند، اینانند که خدا آنان را راه نموده است و اینانند خردمندان».

اثر پیش‌رو از جمله آثار ارزشمند در زمینه نوع تعامل گفتمان‌های مقاومت (شیعی) و سلفی - اخوانی می‌باشد که کوشیده است با نگاهی رفیع‌بینانه و عالمانه به تحلیل موضوع مورد مذاقه همت گمارد. آنچه که غنا و ارزش علمی این اثر را دوچندان می‌کند سیر مطالعاتی و تجربه نویسندگان در رابطه با موضوع مورد تدقیق می‌باشد که موجب پرداختن به موضوعات نو از زوایای تازه شده است. شایان ذکر است که از نگارندگان اثر پیش‌رو تاکنون مقالات متعددی در رابطه با موضوع و حوزه مطالعاتی مورد تدقیق (غرب آسیا) به رشته تحریر درآمده است که در واقع پیش‌درآمدی بر کتاب حاضر می‌باشد. بر مبنای مطالعات انجام شده اثر پیش‌رو می‌کوشد تا با رویکردی توصیفی - تحلیلی و با کاربرست ملاحظات کاربردی، به ارائه

تحلیلی واقع‌بینانه از ماهیت رقابت گفتمان مقاومت (شیعی) در تقابل با گفتمان‌های سلفی و اخوانی در حوزه راهبردی غرب آسیا مبادرت ورزد. از این رو پرسشی که نگارندگان پژوهش حاضر درصدد پاسخ به چرایی آن برآمده‌اند چنین ترتیب‌بندی شده است که تأثیرات گفتمان مقاومت (شیعی) بر نظم امنیتی غرب آسیا در مواجهه با گفتمان‌های سلفی و اخوانی چگونه ارزیابی می‌گردد؟ فرضیه‌ای که از معبر پرسش فوق مطرح گردیده آن است که متعاقب دگردیسی‌های رخ نموده، طی سالیان اخیر، گفتمان مقاومت شیعی در مقابل گفتمان سلفی و اخوانی توانسته است تا کشورهای اسلامی و انقلابی حاضر در حوزه راهبردی غرب آسیا را هم در شکل، هم در روش، هم در شعار و هم در هدف تحت تأثیر خود قرار دهد. انتخاب اسلام انقلابی به‌عنوان ایدئولوژی مبارزه و مقاومت، پوشش برای دستیابی به حکومت اسلامی و نقش جریان‌های فکری در لایه‌های مختلف جامعه اسلامی نمونه‌های بارزی از تأثیرات ژرف گفتمان مقاومت (شیعی) بر حوزه رهبریت شمار می‌روند. در همین راستا و در جهت حفظ سازه سیاسی کشورهای منطقه و متعاقباً در جهت ممانعت از پیشینه‌سازی قدرت رو به تزاید گفتمان مزبور، گفتمان‌های سلفی و اخوانی درصدد رویارویی حداکثری با گفتمان مقاومت (شیعی) برآمده‌اند. همین امر به‌نبه خود جنگ نیابتی و گاه‌آ پیدا و پنهانی را میان دو گفتمان مورد اشاره و البته به ریل گفتمان سلفی و اخوانی موجب شده است. لازم به ذکر است که با توجه به سرفصل‌های دانشگاهی، اثر پیش‌رو را می‌توان به‌عنوان منبع مکمل برای برخی از دروس مربوطه به دانشجویان معرفی کرد.

مقدمه

از جمله مهم‌ترین مباحثی که طی دهه‌های اخیر نه تنها معادلات منطقه‌ای بلکه معادلات طاق بین‌الملل را تحت تأثیر خود قرار داده است پیروزی انقلاب اسلامی در ایران ۱۳۵۷/۱۹۷۹ می‌باشد. شکل‌گیری اسلام‌سیاسی برآمده از گفتمان انقلاب اسلامی موجب شد تا گفتمان مقاومت با رهبری و نقش محوری تهران در منطقه شکل گیرد. مبتنی بر اندیشه سیاسی رهبران انقلاب اسلامی ایران، حفظ نظام جمهوری اسلامی ایران و عمق بخش و توسعه گفتمان و آرمان انقلاب اسلامی از مبانی اصلی تأمین امنیت تهران به‌شمار می‌رود که به نوبه خود میان امنیت ملل مسلمان پیوند وثیقی را برقرار کرده است. با مطالعه سیر وقایع رخ نموده می‌توان چنین اظهار داشت که آوردگاه راهبردی غرب آسیا در فضای بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، به دو محور سازش و مقاومت نه‌تنها در موضوع مناقشه رژیم صهیونیستی و فلسطین بلکه در تمامی مسائل تقسیم شده به دو بزم وری اسلامی ایران به‌عنوان کشوری کانونی در اتحاد با سوریه، حزب‌الله، حماس و در پارامای موارد عراق، محور مقاومت را تشکیل داده است. در محور سازش نیز، کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس، اردن و مصر در اتحاد با ایالات متحده قرار دارند (قاسمی، ۱۳۹۷: ۶).

مهم‌ترین عاملی که محور سازش به آن استناد می‌کنند آن است که تحولات منطقه غرب آسیا طی چند دهه اخیر بیشتر به‌سود شیعیان بوده است؛ لذا بدیهی است که باید از تمامی پتانسیل موجود خود در قالب قدرت سخت و قدرت نرم

(بسط گفتمانی) در جهت ممانعت از نفوذ و تسلط شیعیان به خصوص ایران استفاده شود. از آنجایی که مشخصاً تحولات منطقه مزبور همواره تحت تأثیر منازعات ایدئولوژیک (شیعی — سنی) بوده است دامنه این منازعات موجب شکل گیری دو گروه از معارضین (محور غربی — عربی — عبری) و جریان مقاومت (شیعی) شده است (زرقانی و احمدی، ۱۳۹۶: ۳). در واقع مخالفان قدرت یابی شیعیان در تلاشند تا با مفی هم پردازی هایی از شیعه در قالب گفتمان شیعه هراسی، خطر سیطره شیعیان بر اورده راهبردی غرب آسیا و کشورهای راهبردی همچون سوریه، عراق و یمن را برجسته و به هم سازی کنند. با توجه به مواردی که از نظر گذشت، نگارندگان پژوهش حاضر در رصد برآمده اند تا با رویکردی توصیفی — تحلیلی نوع تقابل میان گفتمان های مقاومت (شیعه) و سلفی — اخوانی را در حوزه راهبردی غرب آسیا در پرتو مفاهیم و مباحث مورد مذاقه قرار داده و متعاقباً به این پرسش کلیدی پاسخ دهند که تأثیرات گفتمان مقاومت (شیعی) بر نظم امنیتی منطقه غرب آسیا در مواجهه با گفتمان سلفی و اخوانی چگونه ارزیابی می گردد؟ در مقام تبیین پرسش اصلی پژوهش، کوشش شده است تا در گام نخست مفروضه های تئوریک مکتب کپنهاگ در رابطه با مجموعه امنیتی غرب آسیا و نوع رقابت رخ نموده تبیین و احصا گردد. در گام بعدی بر آن شده است تا با شناخت هریک از گفتمان های مورد مذاقه و زمینه های کنشگری ایشان در کشورهای منطقه، نوع رقابت رخ نموده را مورد تدقیق و تبیین قرار دهیم و از این رهگذر نتایج منطقی را ارائه دهیم.